

IV. OSTATNÉ ZÁKLADNÉ HODNOTY

IV.1 Teoretické štúdie o „univerzálnych“ hodnotách

Zvedavosť nie je jediným základným nutkaním, sklonom či záujmom. Poznanie nie je jediným základným aspektom ľudského blaha. Predchádzajúca kapitola sa venovala reflexii hodnoty poznania – niežeby bola táto hodnota dôležitejšia či základnejšia než všetky ostatné hodnoty, ale jednoducho preto, že materiál na analýzu bol tak ľahko dostupný vo forme podstatne spoločnej každému čitateľovi, ktorou je jeho záväzok pochopiť (napríklad pochopiť už len samotnú sponimanú kapitolu). Preto teraz môžeme svoje úvahy o našich záujmoch a osobných záväzkoch rozšíriť a spýtať sa, či sú okrem poznania aj iné základné hodnoty, iné nedokázateľné, no samozrejme princípy, ktoré sformujú naše praktické usudzovanie.

Takýto postup úvahy je istým spôsobom pokusom pochopiť svoj charakter či svoju prirodzenosť. Tento pokus je teda súbežný s dosť odlišným pokusom antropológov a psychologov, ktorí sa (v podstate) pýtajú, či jestvuje ľudská prirodzenosť a aké má vlastnosti. Tieto antropologické a psychologické štúdie treba vnímať ako pomoc pri odpovedi na našu otázku – pravda, nie ako akési „vyvodzovanie“ hodnôt z univerzálnosti či „ľudskej prirodzenosti“ (takéto vyvodzovanie by bolo jednoducho neplatné), ale ako zbieranie upozornení, aké hodnotné činnosti a orientácie sú pred človekom otvorené.

Každý, kto robí prieskum literatúry buď o etike (či iných praktických spôsoboch myslenia o hodnotách) alebo o antropológii (či iných „teoretických“ spôsoboch skúmania o tom, aké sú ľudské hodnoty), jasne vidí, že nie je ľahké skúmať základné aspekty (skutočného či predpokladaného) ľudského blaha. Túto ťažkosť možno vidieť na tom, že: (a) mnohé základné hodnoty sa arbitrárne a neprijateľne redukujú na jednu (dve či tri) alebo mnohé základné sklony či záujmy sa redukujú na jeden (dva či tri); (b) zoznamy základných tendencií (alebo hodnôt či znakov ľudskej prirodzenosti) sú ako zoznamy nekoherentné, lebo sú zostavené na základe meniacich sa kritérií a (c) príliš rýchle analýzy spomenú len zopár sklonov, hodnôt či znakov, a potom sa náhle skončia vo forme „atď.“ či „a iné základné hodnoty... atď.“ (nie kvôli stručnosti, ako v tejto vete, ale pre nedostatok vytrvavej pozornosti k tomuto problému).

Redukcionizmus, zmiešavanie kategórií i skľučujúca rozmanitosť zoznamov, ktoré výskumníci ponúkajú, sa dajú prekonať vytrvalou pozornosťou k rozlíšeniam, ktoré sme urobili a zdôraznili v predchádzajúcej kapitole. Predovšetkým si spomeňme na rozlíšenie medzi hrubým faktom nutkania (či pudu, sklону alebo tendencie) a formami dobra, ktoré môže nositeľ týchto nutkaní považovať za hodné snahy a uskutočňovania: nie preto, že má tieto nutkania, ale že vidí dobro takejto snahy či takejto uskutočňovania. Po druhé, a ešte viac si spomeňme na rozlíšenie medzi materiálmi podmienkami či faktormi snahy o hodnotu a samotnou hodnotou. Zdravý mozog a inteligencia sú nevyhnutnými podmienkami chápania, uvedomovania si a hľadania pravdy, no na zozname základných hodnôt by sa výkon mozgu ani inteligencia objaví nemali: relevantnou hodnotou je poznanie. Tiež „prirodené fakty a ciele“ či „samozrejmosť“ o ľudských bytostiach, ktoré uvádza H. L. A.

Hart¹, sa týkajú materiálnych a psychologických podmienok („prostredia“), v ktorých sa ľudia snažia o svoje rozličné ciele (pričom jeho zoznam všeobecne uznávaných či „nesporných“ cieľov obsahuje len jedinú položku: prežitie). Po tretie si pri zostavovaní zoznamu základných hodnôt, na ktorých môžu mať ľudské bytosti účasť, spomenieme na rozlíšenia medzi všeobecnou hodnotou a konkrétnym cieľom, ako aj medzi cieľmi a prostriedkami ich dosiahnutia, uskutočňovania či účasti na nich. K týmto prostriedkom treba priradiť mnohé sprostredkujúce a podriadené ciele súvisiace s rozmanitými, dlhotrvajúcimi a plodnými prostriedkami, akými sú jazyky, inštitúcie ako napríklad zákony či vlastníctvo, prípadne ekonómia. Preto sú napríklad „primárne dobrá“ Johna Rawlsa (sloboda, príležitosť, bohatstvo a sebaucta) z jeho pohľadu primárne nie preto, že sú to základné ciele ľudského života, ale preto, že „je racionálne chcieť tieto dobrá, nech už chce človek čokoľvek iné, lebo sú vo všeobecnosti *nevyhnutné pre* formuláciu a uskutočnenie racionálneho plánu života“²; pozri V.3, VIII.5.

Študenti etiky a ľudských kultúr veľmi často predpokladajú, že kultúry vykazujú natoľko rozličné a chaotické preferencie, motivácie a hodnotenia, že nemožno povedať, že by boli niektoré hodnoty pre ľudské bytosti samozrejme, pretože žiaden na hodnota ani žiaden praktický princíp sa neuznávajú vždy a všade: porov. II.3. No filozofi, ktorí sa nedávno pokúšali tento predpoklad otestovať a spravili prieskum antropologickej literatúry (ako i podobné všeobecné prieskumy, ktoré spravili profesionálni antropológovia), došli k nápadne jednodušie-mu záveru, že tento predpoklad je bezdôvodný.

¹ *Concept of Law*, s. 190 [194], 191 [196], 195 [199]
² *Theory of Justice*, s. 433 (kurzívou [F])

V skutočnosti nás tieto prieskumy oprávňujú na niektoré dosť smelé tvrdenia. Všetky ľudské spoločnosti prejavujú záujem o hodnotu ľudského života; vo všetkých sa sebauchovanie vo všeobecnosti prijíma ako vhodný motív činnosti a v žiadnej nie je zabíjanie iných ľudských bytostí dovolené bez istého dosť určitého zdôvodnenia. Všetky ľudské spoločnosti vnímajú prokreáciu nového ľudského života ako čosi samo osebe dobré, s výnimkou zvláštnych okolností. Žiadnej ľudskej spoločnosti nechýbajú obmedzenia sexuálnej aktivity; vo všetkých spoločnostiach je určitý zákaz incestu, určitý odpor k bezhraničnej promiskuité a znásilneniu a určitá podpora stability a permenencie v sexuálnych vzťahoch. Všetky ľudské spoločnosti prejavujú záujem o pravdu prostredníctvom vzdelávania mladých ľudí, nielen v praktických veciach (napr. vyhýbať sa nebezpečenstvu), ale i v teoretických (napr. náboženstvo). Ľudské bytosti, ktoré dokážu prežiť detstvo len vďaka starostlivosti, žijú v nejakej spoločnosti (či na jej okraji), ktorá vždy presahuje základnú rodinu, a všetky spoločnosti prejavujú podporu hodnotám spolupráce, spoločného dobra nad dobrom jednotlivca, záväzku medzi jednotlivcami a spravodlivosti v rámci skupín. Všetky poznajú priateľstvo. Všetky majú určitú koncepciu *meim* a *tuim*, nároku či vlastníctva a vzájomnosti. Všetky si vážia hru, či už vážnu a formalizovanú alebo uvoľnenú a oddechovú. Voči telám mŕtvych členov skupiny sa všetky správajú nejakým tradičným a rituálnym spôsobom, ktorý je odlišný od ich postupov pri nakladaní s odpadom. Všetky prejavujú záujem o sily či princípy, ktoré treba uznávať ako nadľudské; náboženstvo je v takej či onakej forme univerzálne.

Zaiste, zdá sa, že nejestvuje praktický princíp, ktorý by mal špecifickosť očakávanú od „morálneho pravidiela“ a ktorý by všetky ľudské bytosti prijímali čo i len „principiálne“ či „teo-

reticky". Mne však v tejto chvíli vôbec nejde o „morálku“ či „etiku“. Objaveniu sa etického súdu ako spôsobu praktického súdu sa venuje nasledujúca kapitola. Teraz mi ide o univerzálnosť týchto základných hodnotových súdov, ktoré sa prejavujú nielen v rozličných morálnych požiadavkách a obmedzeniach, ale i v mnohých formách ľudskej kultúry, inštitúcií a iniciatív. Ak totiž dokážeme „vidieť zmysel“ nejakej ľudskej inštitúcie, disciplíny či snahy, dokonca i keby nám bola veľmi vzdialená a bola by tercom našej kritiky či odporu, predsa len sa nám odhaluje či pripomína nám pole príležitostí, ktoré sú nám otvorené pri utváraní nášho vlastného života prostredníctvom slobodnej a selektívnej snahy o základné hodnoty: pozri III.4. Univerzálnosť malého množstva základných hodnôt v obrovskej rôznorodosti ich realizácie zdôrazňuje vzťah medzi základným ľudským nutkaním, pudom, sklonom či tendenciou a im zodpovedajúcou základnou formou ľudského dobra a zároveň veľký rozdiel medzi riadením sa nutkaním a inteligentnou snahou o konkrétne uskutočnenie nejakej formy ľudského dobra, ktoré nikdy úplne neuskutočňuje ani nevyčerpáva akákoľvek jedna činnosť, jeden život, jedna inštitúcia či kultúra (ako ani žiaden ich konečný počet): pozri III.3.

Táto tvárnosť ľudských sklonov korelujúca so všeobecnosťou či univerzálnosťou im zodpovedajúcich hodnôt chápaných praktickým rozumom je dôležitá pre presné pochopenie nielen ľudskej antropológie a histórie, ale i ľudských cností a neresí, svedomia a etiky (čo sú témy nasledujúcej kapitoly). Preto stojí za to sa pri nej trochu zdržať.

Vezmime si opäť pud zvedavosti. Ohlas a uspokojenie nachádza v intelektuálnych katedrálach vedy, matematiky, filozofie, ktorých rozvetvenie a domyselnosť presahuje rozum i najvyššieho nadšenia. Rovnako však nachádza ohlas a uspo-

kojenie v detektívkach, novinách a klebetách. Ľudské bytosti vo všeobecnosti uplatňujú praktický princíp, že pravda je dobro, ktoré stojí za to dosiahnuť (a že omylu, zmätku a dezinformácií sa treba vyhýbať) pri akejkolvek forme zhromažďovania poznania, o ktoré sa rozhodnú zaujímať alebo sa k nemu osobne zaviazajú. Jednota praktického princípu je rovnako dôležitá ako nesmierna rozličnosť metód.

Okrem neobhraničenej rozličnosti foriem tejto snahy je tu i rozličná hĺbka, intenzita a trvanie osobného záväzku, miera, do akej sa snahe o danú hodnotu uzná prioritá pri utváraní vlastného charakteru. U niektorých ľudí môže uznanie hodnoty pravdy vyvolať reakciu celoživotnej prísnej disciplíny a intelektuálnej driny; u iných môže spôsobiť taký osobný záväzok, ktorý stačí len na radosť z intelektuálnej hry v dobrej diskusii, iných nedoviede ďalej než ku sklonu nadávať pri živnej propagande v televízii... Táto rozličnosť je dôsledkom nielen skutočnosti, že pravda nie je jedinou základnou hodnotou, ale že sa aj ľudské bytosti (a teda celé kultúry) líšia vo svojom odhodlaní, entuziazme, trpezlivosti, predvídavosti, citlivosti, pevnosti a vo všetkých ostatných spôsoboch reakcie na akékoľvek hodnotu.

IV.2 Základné formy ľudského dobra:

Praktická úvaha

Teraz je načas vrátiť sa od deskriptívnych či „teoretických“ zistení antropológie a psychológie ku kritike a podstatne praktickej disciplíne, pri ktorej sa čitateľ musí sám seba spýtať: Aké sú skutočné základné aspekty môjho blaha? Tu je každý jeden z nás odkázaný sám na seba, i keby mal akékoľvek roz-

siahle poznanie záujmov iných ľudí a iných kultúr, odkázaný len na svoje vlastné inteligentné pochopenie nedokázateľných (pretože samozrejmych) pravých princípov svojho vlastného praktického uvažovania. Vďaka svojej schopnosti inteligentne uchopiť základné formy dobra ako takého, o ktoré sa treba snažiť, získava človek schopnosť chápať prajne (aj keď nie nekriticky) zmysel činností, životných štýlov, charakterov a kultúr, ktoré by si sám pre seba nevybral, v rámci disciplín dejín a antropológie. A teoretické poznanie záujmov a úspechov iných ľudí neostane bez vplyvu na jeho vlastné praktické chápanie foriem dobra, ktoré sú otvorené jeho rozhodovaniu. Hodnota sa však nedá vyvodiť z faktu. V tomto bode nášho výkladu (či súkromnej mediácie) opúšťame vyvodzovanie a dôkazy (či odkladáme ich na neskôr) a vhodnou formou rozpravy je: „X je dobrým samým osebe, nemyslíte?“

Pamätajte: pod „dobrom“, „základným dobrom“, „hodnotou“, „blahom“ atď. ešte stále *nechápem* „morálne dobro“ atď. Aké sú teda pre nás základné formy dobra?

A. Život

Prvou základnou hodnotou zodpovedajúcou pudu sebazáchovy je hodnota života. Pojem „život“ tu označuje každý aspekt vitality (vita, život), vďaka ktorej je ľudská bytosť v dobrom stave pre sebaurčenie. Život tu teda zahŕňa telesné zdravie (vrátane zdravia mozgu) a neprítomnosť bolesti, ktorá je znakom organickej poruchy či zranenia. Uznanie tohto základného ľudského cieľa (či vnútorne súvisiacej skupiny cieľov), snaha oň a jeho uskutočnenie sú veľmi rozličné: od šikovného úsilia a modlitby človeka, ktorý spadol cez palubu a snaží sa udržať nad hladinou, až kým sa loď neoľotí, cez tímovú prácu chirur-

gov a celej siete podporného personálu, pomocných služieb, lekárskech škôl atď., zákony a programy pre bezpečnosť cestnej premávky, expedície zabezpečujúce pomoc pri hladomore, poľnohospodárstvo, chov dobytká a rybnáctvo, potravinový marketing, oživovanie samovrahov až po ohliadanie sa pri vstupe z chodníka na cestu.

Do tejto kategórie by sme možno mali zahrnúť aj odovzdávanie života prokreáciou detí. Zaisťuje ľakavé chápať prokreáciu ako samostatnú neredukovateľne základnú hodnotu zodpovedajúcu sklonu páriť sa/roznožovať sa/vychovávať. No hoci sú dobré dôvody odlišovať kopulačný pud od pudu sebazáchovy a materských či otcovských inštinktov, analytická situácia sa zmení, keď prejdeme z úrovne pudov/inštinktov/túžob na úroveň inteligentne uchopených foriem dobra. Dá sa povedať, že máme pred sebou jeden pud (povedzme kopulačný) a jedno fyzické uspokojenie tohto pudu (či rozsah takýchto fyzických foriem); no ako ľudská činnosť, snaha a uskutočnenie hodnoty môže byť pohlavný styk hrou, prípadne vyjadrením lásky a priateľstva prípadne snahou roznožovať sa. Podobne sa nemúsime analyticky uspokojiť s antropologickou konvenciou, ktorá chápe sexualitu, hľadanie si partnera a rodinný život ako jedinu kategóriu či jednotku skúmania, ani s etickým súdom, ktorý chápe rodinu a prokreáciu spolu s výchovou detí ako nerozlišiteľný súbor morálnych zodpovedností. Túžbu a rozhodnutie mať dieťa jednoducho pre splodenie dieťaťa môžeme odlišiť od túžby a rozhodnutia sa o toto dieťa starať a vychovávať ho. Prvá túžba a prvé rozhodnutie je snahou o dobro života, v tomto prípade života pri jeho šírení; druhé túžby a rozhodnutia sú aspektmi snahy o odlišné základné hodnoty družnosti (či priateľstva) a pravdy (pravdy pri jej komunikácii), ktoré idú popri trvalej snahy o hodnotu života spočívajúcej jednoducho

v tom, že dieťa sa uchováva nažive a v dobrom stave, až kým sa nedokáže postarať samo o seba.

B. Poznanie

Druhú základnú hodnotu som už spomínal. Je ňou poznanie chápané ako žiaduce samo pre seba, nielen inštrumentálne.

C. Hra

Tretím základným aspektom ľudského blaha je hra. Určitý druh moralistu, ktorý analyzuje ľudské dobro, možno túto základnú hodnotu prehliadne, antropológovi však tento veľký a neredukovateľný prvok ľudskej kultúry neuunikne. Oveľa dôležitejšie je, že každý jeden z nás chápe, aký zmysel má po-dieľať sa na činnostiach, ktoré nemajú žiaden iný zmysel než tešiť sa zo samotnej tejto činnosti pre ňu samu. Táto činnosť sa dá vykonávať osamote alebo v spoločnosti, môže byť intelektuálna alebo fyzická, namáhavá alebo uvoľnená, vysoko štruktúrovaná alebo relatívne neformálna, s konvenčnou alebo *ad hoc* schémou. Prvok hry môže preniknúť do akejkoľvek ľudskej činnosti, dokonca i do prípravy právnych predpisov, no vždy sa dá analyticky odlišiť od svojho „vážneho“ kontextu, pričom niektoré činnosti, podujatia a inštitúcie sú úplne alebo primárne čistou hrou. Hra teda má svoju hodnotu a je hodnotou.

D. Estetický zážitok

Štvrtou základnou zložkou nášho rozvoja je estetický zážitok. Mnohé formy hry, napríklad tanec, spev či futbal sú živnou pôdou či podnetom pre estetický zážitok. Krása však nie je

pri hre nevyhnutným prvkom. Okrem toho môžeme krásnu formu nájsť a obdivovať i v prírode. Estetický zážitok nemusí na rozdiel od hry obsahovať vlastnú činnosť; to, čo sa hľadá a oceňuje samo osebe, môže byť jednoducho krásna forma, mimo „človeka a „vnútorný“ zážitok z oceňovania jej krásy. Dost' často sa však oceňovaný zážitok nachádza v tvorení, prípadne v aktivnom oceňovaní nejakého *diela*, ktoré má významnú a uspokojujúcu formu.

E. Družnosť (priateľstvo)

Po piate je tu hodnota družnosti, ktorá sa vo svojej najslabšej forme uskutočňuje ako minimálny pokoj a súlad medzi ľuďmi a zahŕňa formy ľudského spoločenstva až po svoju najsilnejšiu formu v prekvítaní plného priateľstva. Určité formy spolupráce medzi dvomi ľuďmi nie sú ničím viac než prostriedkom na uskutočnenie individuálnych cieľov každého z nich. V rámci priateľstva sa však koná pre priateľove ciele, priateľovo blaho. Byť v priateľskom vzťahu aspoň s jedným iným človekom je základnou formou dobra, či nie?

Priateľstvo a v menšej miere i ostatné formy družnosti majú pre tému tejto knihy zvláštny význam, a preto sa o nich bude širšie hovoriť neskôr; pozri VI.2 – 4.

F. Praktická rozumnosť

Po šieste, jestvuje základné dobro dokázať účinne používať svoj rozum (pri praktickom usudzovaní, ktoré prechádza do činnosti) pri problémoch súvisiacich s výberom vlastných aktivít, životného štýlu či utváraní svojho charakteru. Negatívne to znamená, že človek má istú dávku skutočnej slobo-

dy; pozitívne to znamená, že človek sa snaží vniesť do svojho konania, svojich návykov a praktických postojov inteligentný a rozumný poriadok. A tento poriadok má zasa (i) vnútorný aspekt, keď sa človek snaží uviesť svoje city a sklony do súladu s vnútorným pokojom mysle, ktorý nie je len produktom drog či indoktrinácie, ani nie je vo svojej orientácii len pasívny; a (ii) vonkajší aspekt, keď sa človek snaží, aby bolo jeho konanie (ktoré je vonkajšie preto, lebo mení stav vecí vo svete a dosť často ovplyvňuje vzťahy medzi osobami) autentické, čiže aby bolo skutočnou realizáciou jeho vlastných slobodne usporiadaných hodnôt, preferencií, nádejí a sebaurčenia. Táto hodnota je teda komplexná, týka sa slobody a rozumu, integrity a autenticity. Má však dostatočnú jednotu, aby sa chápala ako jedna a rozhodol som sa ju označiť ako „praktická rozumnosť“. Táto hodnota je témou V. kapitoly.

G. Náboženstvo

Siedma a posledná hodnota v tomto zozname je to, čo počnúc Cicerónom súhrnne a nedostatočne nazývame „náboženstvom“. Ako je totiž poriadok medzi prostriedkami a cieľmi; snaha o život, pravdu, hru a estetický zážitok v rámci určitého individuálne zvoleného poriadku priorit a schémy špecializácie; poriadok, ktorý sa dá uviesť do ľudských vzťahov prostredníctvom spolupráce, spoločenstva a priateľstva; ako i poriadok, ktorý sa má uviesť do charakteru a činnosti človeka prostredníctvom vnútornej integrity a vonkajšej autenticity, tak napokon vyvstávajú otázky ako napríklad: (a) Ako súvisia všetky tieto poriadky, ktoré majú svoj bezprostredný pôvod v ľudskej iniciatíve a poniajú sa smrťou, s trvalým poriadkom celého kozmu a s pôvodom tohto poriadku, ak nejaký je? (b) Nie je

to azda tak, že ľudská sloboda, ktorou človek vystupuje ponad determinizmus inštinktov a impulzov k inteligentnému uchopeniu hodnotných foriem dobra a prostredníctvom ktorej utvára a ovláda svoje prostredie, ale i vlastný charakter, je sama akosi podriadená čomusi, čo túto ľudskú slobodu, ľudskú inteligenciu a ľudské ovládanie umožňuje (nielen „pôvodne“, ale i v každej jednej chvíli) a čo je slobodné, inteligentné a zvrchované takým spôsobom (a nad takým množstvom vecí), ako nemôže byť žiadna ľudská bytosť?

Myšlienka, že jednou z ľudských hodnôt je vytvoriť a udržiavať primerané vzťahy medzi človekom (a poriadkami, ktoré môže človek vytvoriť a udržiavať) a božstvom, asi vyvolá pochybnosti. Vždy je mnoho takých, čo pochybujú či popierajú, že všeobecný poriadok vecí má ešte nejaký pôvod ležiaci za „pôvodmi“, ktoré sú známe prírodným vedám a na otázku (b) odpovedajú záporne. Dá sa však rozumne popierať, že v každom prípade je zvlášť dôležité nad týmito otázkami o pôvode kozmického poriadku, ľudskej slobody a rozumu rozmyšľať rozumne a (podľa možnosti) správne – nech už sa na ne ukáže akakoľvek odpoveď, dokonca i keď majú byť odpovede agnostické či záporné? A nespochýva táto dôležitosť vo veľkej miere v tom, že ak jestvuje transcendentný pôvod všeobecného poriadku vecí, ľudskej slobody a ľudského rozumu, potom sú život a činy človeka v zásadnom neporiadku, ak ich čo najviac neuvedie do určitého súladu s tým, čo možno vedieť či vytušiť o tomto transcendentnom inom a o jeho trvalom poriadku? Oveľa dôležitejšia než všadeprítomné prejavy náboženského záujmu vo všetkých kultúrach je pre nás otázka: Nevedie každého jeho vlastný pocit „zodpovednosti“ pri rozhodovaní sa o tom, čím má byť a čo má robiť, k starosti, ktorá sa nedá redukovat' na starosť o život, hru, prokreáciu, vzťah k druhým

a k tomu, aby bol inteligentný? Dokonca i taký Sartre, ktorý vychádza z Božej neexistencie (a teda z toho, že všetko je dovolené), vari aj on predsa len neuznáva, že človek je pri rozhodovaní sa, čím má byť, „zodpovedný“ – povinný konať slobodne a autenticky a chcieť slobodu iných ľudí rovnako ako svoju vlastnú – a to všetko preto, že je a má byť *pred* každým svojim rozhodnutím slobodný?³ Nie je vari toto uznaním (akokoľvek zvyškovým) a starosťou o poriadok vecí „za“ každým jedným z nás? Preto bez toho, že by som chcel robiť nejaký kruhový argument, nemohli by sme tento záujem o dobro, ktoré spočíva v neredukovateľne odlišnej forme poriadku, nazvať pre pohodlie „náboženským“? Tieto poznámky sú zatiaľ len predbežné. Téma sa budem primeraným spôsobom venovať v kapitole XIII.5.

IV.3 Vyčerpávajúci zoznam?

Okrem života, poznania, hry, estetického zážitku, priateľstva, praktickej rozumnosti a náboženstva jestvuje ešte nespočetné množstvo cieľov a foriem dobra. Analýza by však podľa mňa ukázala, že tieto ostatné ciele a formy dobra sú len spôsobmi či kombináciami spôsobov, ktorými sa snažíme dosiahnuť (nie vždy rozumne) a uskutočňujeme (nie vždy úspešne) jednu zo siedmich základných foriem dobra alebo nejakú ich kombináciu.

Navyše okrem týchto uvedených siedmich základných aspektov jestvuje nespočetné množstvo aspektov ľudského seba-

určenia a ľudskej sebarealizácie. Tieto iné aspekty, napríklad odvaľa, štedrosť, umiernenosť, jemnosť atď. však samy osebe nie sú základnými hodnotami, sú to skôr spôsoby (nie prostriedky, ale módy) snahy o základné hodnoty a pripravujú človeka na túto snahu (alebo ich nejaký jednotliviec, nejaká skupina či kultúra za také považuje).

Týmto spôsobom dokážeme analyticky objasniť dokonca i veľmi „svojrázne“ zvyky, normy, inštitúcie a poriadky preferencie, ako napríklad aristokratický kódex cti, ktorý si vyžadoval priame útoky na život v rámci súbojov.

A hoci snahu o základné hodnoty psychologicky umožňujú iným zodpovedajúce sklony a nutkania prirodzenosti, predsa sú i mnohé sklony a nutkania, ktoré nezodpovedajú žiadnej základnej hodnote ani ju nepodporujú: napríklad sklon vziať si viac než len svoj podiel či nutkanie ku svojoľnej krutosti. Netreba skúmať, či sú tieto nutkania viac či menej „prirodzené“ (ak ide o frekvenciu, univerzalizitu, intenzitu atď.) než nutkania, ktoré zodpovedajú základným hodnotám. Nesnažím sa totiž zdôvodniť naše uznanie základných hodnôt a snahu o ne dedukciu z nejakého súboru sklonov, ani len poukazom na ne. Ide skôr o to, že sebecko, krutosť a pod. jednoducho nesúvisia s ničím samozrejme dobrým, tak ako nutkanie k sebazachovaniu súvisí so samozrejým dobrom ľudského života. Sebecko, krutosť atď. potrebujú určité vysvetlenie, ktoré zvedavosť, priateľskoť atď. nepotrebujú. (To neznamená, že by fyziológovia a psychológovia nemali skúmať fyzický a psychosomatický základ zvedavosti, priateľskosti atď.) Dost často bude vysvetlením to, že sa snaha o hodnotu (napríklad pravdu) či o štandardné materiálne prostriedky k udržaniu hodnoty (napr. jedlo) zasekne vo vzorci vylúčnosti či prevrátenosti – a výsledkom bude sebecká lahostajnosť voči inkluzívnemu uskutočňovaniu tej is-

³ J.-P. Sartre, *L'Existentialisme est un humanisme* (Existencializmus je humanizmus, Paríž: 1946), s. 36, 83 – 4.

tej hodnoty v živote iných a voči vnútornej hodnote delenia sa s dobrami v rámci priateľstva. Prípadne pri krutosti sa možno zistí, že je prevrátenou formou snahy o hodnotu slobody, seba-určenia a autenticity: niektorí ľudia sa azda cítia „sami sebou“ vtedy, keď iných celkom dostanú do svojej moci. Pri absencii takýhto vysvetlení a psychosomatickej choroby považujeme tieto nutkania za rovnako nepochopiteľné ako vytrvalú neligickosť a záhadné a nezmyselné, ako žiadať o tanier blata bez akéhokoľvek dôvodu.

Je však základných hodnôt presne sedem, ani viac, ani menej? A čo myslíme tým, keď ich nazývame základnými?

Číslo sedem nie je magické a iní, čo uvažovali nad týmito vecami, zostavili trochu odlišné zoznamy, zvyšajme trochu dlhšie. Čitateľ nemusí prijať tento zoznam tak, ako je, a ešte menej jeho nomenklatúru (ktorá jednoduchou naznačuje kategórie ľudského cieľa. Tie sú síce všetky zjednotené, no predsa len mnohostranné). Moja stručná diskusia o probléme, či by sa mala prokreácia chápať ako analyticky samostatná kategória ľudského dobra, je ilustráciou toho, že priestor pre úpravu detailov tohto zoznamu tu je. Predsa len sa mi však zdá, že týchto sedem cieľov predstavuje všetky základné ciele ľudskej činnosti a že o každom jednom cieľi, ktorý by ste vy či ja mohli uznávať či snažiť sa oň, sa ukáže, že predstavuje istý aspekt niektorého či každého z nich alebo sa z nich skladá.

IV.4 Všetky sú rovnako základné

Oveľa dôležitejšie než presný počet a popis týchto hodnôt je, v akom zmysle je každá z nich základná. Po prvé, každá z nich je rovnako samozrejme formou dobra. Po druhé, žiadna z nich

sa nedá analyticky redukovať len na aspekt ktorejkoľvek inej či len na nástroj pri snahe o ktorúkoľvek inú. Po tretie, každá z nich sa dá rozumne považovať za najdôležitejšiu, keď sa na ňu zameriame. Preto medzi nimi nieje tvuje objektívna hierarchia. Tento tretí bod, ktorý obsahuje ostatné dva, trochu rozvediem.

Ak sa niekto zameria na hodnotu teoretickej pravdy, môže ju rozumne považovať za dôležitejšiu než čokoľvek iné. Poznanie sa dá chápať ako najdôležitejšia vec, ktorá sa dá získať. Život sa dá chápať len ako predpoklad s menšou alebo aj žiadnou vnútornou hodnotou, hra sa dá chápať ako ľahkovážna, záujem o „náboženské“ otázky sa môže zdať len ako aspekt zápasu s omylom, predsudkami a nevedomosťou, priateľstvo sa nemusí zdať nevyhnutné alebo sa dá nájsť výlučne pri delení sa o poznanie či jeho zdokonaľovanie atď. Človek však môže svoju pozornosť presúvať. Ak sa topí či myslí na svoje dieťa, ktoré zomrelo krátko po pôrode, má sklon presunúť svoju pozornosť na hodnotu života jednoduchého ako takú. Život sa nebude chápať len ako predpoklad čohosi iného, naopak hra, poznanie a náboženstvo sa budú zdať ako druhotné, dokonca dosť ľubovольné prídavky. A takto sa môže pozornosť dookola presúvať z jednej základnej hodnoty na druhú vytvárajúcich horizont našich priležitostí. Môžeme sa zamerať na hru a uvažovať, že väčšinu času strávime prácou, aby sme si jednoduchého dovolili mať voľný čas. Hra spočíva v činnostiach, z ktorých sa človek teší pre ne samé, a teda sa môže zdať zmyslom všetkého. Poznanie, náboženstvo a priateľstvo sa môžu zdať zbytočné, ak neprejdú do hravého ovládnutia múdrosti, do účasti na hre božského bábkoherca (ako povedal Platón)⁴ či do hravého trá-

⁴ *Zákony*, VII: 685, 803 – 4; pozri XIII.5, s. 597-8

venia času v duševnej a telesnej blízkosti, z ktorého sa najviac môžu tešiť priatelia.

Týmto spôsobom som túto myšlienku ilustroval vo vzťahu k životu, pravde a hre. Čitateľ si ju môže ľahko otestovať a potvrdiť pri každej z ostatných základných hodnôt. Každá je základná. Žiadna nie je základnejšia než ktorákoľvek iná, lebo na každú sa dá rozumne zamerať a každá si nárokuje hodnotovú prioritu, keď sa na ňu zameria. Preto medzi nimi nie je žiadna objektívna hodnotová priorita.

Samozrejme, každý z nás sa môže rozumne rozhodnúť brať jednu hodnotu či niektoré hodnoty ako dôležitejšie vo svojom živote. Vedec sa napríklad rozhodne venovať snahu o poznanie a dá tak viac či menej (a možno po celý život) prioritu jej požiadavkám pred priateľstvom, bohoslužbou, hrami, umením a krásou, z ktorých by sa inak mohol tešiť. Možno by mohol zachraňovať niekde životy ako lekár či humanitárny pracovník, no rozhodne sa to neurobí. Môže však svoje priority zmeniť. Môže sa rozhodnúť riskovať vlastný život, aby zachránil topiaceho sa, alebo sa vzdať kariéry, aby sa staral o choreho manželského partnera či bojoval za svoje spoločenstvo. Nemenní sa tým vzťah medzi základnými hodnotami, ako sa mu mohol tento vzťah rozumne javiť skôr, než sa rozhodol pre svoj životný plán (tak ako by sa mu mal javiť vždy, keď uvažuje nad ľudskými príležitosťami a nad ľudským rozvojom vo všeobecnosti). Mení sa skôr životný plán, pre ktorý sa človek rozhodne. V tomto pláne, pre ktorý sa rozhodol, sa pravda preňho stále dôležitejšou a základnejšou. Novým rozhodnutím zmení človek status tejto hodnoty *pre seba*, mení sa človek. Každý z nás má subjektívny poriadok priorít medzi základnými hodnotami. Tento rebríček sa nepochybne sčasti mení a sčasti zostáva, no v každom prípade je nevyhnutný, ak máme vôbec konať

s nejakým cieľom. Avšak dôvody, prečo sa človek rozhodne pre rebríček, pre ktorý sa rozhodne, v konečnom dôsledku súvisia s jeho temperamentom, výchovou, schopnosťami a príležitosťami, nie s rozličnou vnútornou hodnotou základných hodnôt.

Tomáš Akvinský v rámci svojej formálnej diskusie o základných formách dobra a samozrejmych prvotných princípoch praktického usudzovania – ktoré nazýva prvými princípmi a najvšeobecnejšími príkazmi prirodzeného zákona⁵ – uvádza otázaný prípad. Tieto príkazy usporadúva do trojstupňového poriadku: (i) ľudský život je dobro, ktoré treba udržiavať a treba predchádzať tomu, čo ho ohrozuje; (ii) spojenie muža a ženy a výchovu ich detí atď. treba podporovať a vyhýbať sa tomu, čo je proti nim; (iii) poznanie (zvlášť pravdy o Bohu), spoločenský život a praktická rozumnosť sú dobrá, a neznalosť, urážaniu druhých a praktickej nerozumnosti sa treba vyhýbať. Toto trojstupňové usporiadanie (ktoré sa príliš ľahko interpretuje ako rebríček) odôvodňuje tým, že sklony k sebazáchove zodpovedajúce prvej kategórii sú spoločné nielen všetkým ľuďom, ale i všetkým veciam, ktoré majú určitú prirodzenosť, že sklony k pohlavnému rozmnožovaniu zodpovedajúce druhej kategórii dobier majú ľudské bytosti spoločné so všetkými ostatnými živočíchmi a že sklony zodpovedajúce tretej kategórii sú vlastné len človeku. Toto všetko je nepochybne pravda a úplne primerané v rámci metafyzickej meditácie o kontinuite ľudského poriadku s univerzálnym poriadkom vesmíru (voči ktorému je ľudská prirodzenosť mikrokozmosom, lebo obsahuje všetky úrovně bytia: anorganickú, organickú... myslenie...). Je to však relevantné pre meditáciu o *hodnote* rozličných zá-

⁵ S. T. I – II q. 94 a. 2. c.

kladných aspektov ľudského blaha? Nevtierajú sa tu teoretické úvahy do rekonštrukcie princípov, ktoré sú praktické a ktoré sa ako primárne, nedokázateľné a samozrejme nedajú odvodiť (a Akvinský sa o to ani nepokúša) zo žiadnych teoretických úvah? Pravdou je, že Akvinského trojstupňové usporiadanie úplne opodstatnene nehrá žiadnu úlohu pri jeho praktickom (etickom) rozpracovaní významu a dôsledkov primárnych príkazov prirodzeného zákona: napríklad dobro života z „prvého poriadku“ sa nemôže podľa neho úmyselne napadnúť dokonca ani preto, aby sa zachovalo dobro priateľstva s Bohom v „tretom poriadku“. ⁶ V etickej reflexii by sa mal trojstupňový poriadok odložiť ako irelevantný schematizmus.

IV.5 Je zmyslom tohto všetkého slasť?

Takpovediac opačným extrémom voči vpušťaniu metafyzických úvah do rekonštrukcie praktického uvažovania, ako to urobil Tomáš Akvinský, je charakteristicky moderným omylom snažiť sa nájsť nejakú formu ľudského blaha, ktorá je pre človeka ešte základnejšia a dôležitejšia než ktorákoľvek zo siedmich základných hodnôt – menovite určita forma zážitku (napr. „slasť“, „pokoj mysle“ či „sloboda“ chápaná ako zážitok „vznášania sa“ atď.) či súbor zážitkov (napríklad „blazenosť“ v bežnom, nepresnom zmysle slova, alebo „rozkoš“). Táto myšlienka, že zmyslom všetkého je slasť či akýkoľvek iný skutočný alebo predstavovaný vnútorný pocit, je mylná. Stavia na hlavu ľudské dejiny aj antropológiu. A čo je dôležitejšie, jednoducho stráca zo zreteľa to, čo má skutočne hodnotu.

⁶ S. 7. II – II q. 64 a. 5 ad 3; q. 64 a. 6 ad 2; III q. 68 a. 11 ad 3.

Vykonajme myšlienkový experiment, ktorý šikovne navrhol Robert Nozick. ⁷ Predstavte si, že by vás mohli pripojiť k „stroju na zážitky“, ktorý by vám stimuloval mozog a poskytol vám tak všetky zážitky so všetkými prípadnými obmenami, ktoré by ste si želali, zatiaľ čo vy by ste sa vznášali v nádrži. Museli by ste sa však pripojiť buď na celý život alebo vôbec. Keď sa nad tým zamyslíme: po prvé, nie je jasné, že by ste si po prvé nevybrali celý život „vzrušenia“, „príjemného mrazenia“ či iných podobných zážitkov? A po druhé, nie je jasné, že človek by si nevybral *zážitky* z objavy dôležitej vety, z výhry vo vzrušujúcej hre, z naplňajúceho priateľstva, z čítania či písania veľkého románu či dokonca z videnia Boha... alebo akúkoľvek kombináciu týchto zážitkov? V skutočnosti by sa rozumný človek vôbec nerozhodol pripojiť k stroju na zážitky. Lebo, ako správne uzatvára Nozick, chceme *robiť* určité veci (nielen mať zážitok z toho, že ich robíme), chceme *byť* určitým človekom prostredníctvom vlastného sebaurčenia a vlastnej sebarealizácie, chceme žiť svoj život (v aktívnom zmysle), vytvárať skutočný svet prostredníctvom skutočnej snahy o hodnoty, čo nevyhnutne znamená utvárať svoju osobnosť tým, že sa pre tieto hodnoty slobodne osobne zaviazame.

Snaha o ktorúkoľvek základnú hodnotu a jej realizáciu sa uskutočňuje sčasti pomocou fyzických procesov (pričom v rámci mnohých z nich sa pri ich úspešnom vykonaní dostavuje viac-menej fyzická slasť) a sčasti pomocou programov, plánov a procesov (z ktorých každý obsahuje fyzické procesy, má viac-menej konkrétny cieľ a pri jeho úspešnom vykonaní sa dostavuje uspokojenie). No sebaurčenie a sebarealizácia člo-

⁷ *Anarchy, State and Utopia* (Anarchia, štát a utópia, Oxford: 1974), s. 42 – 5. Pozri aj Aristoteles: *Eud. Eth.* 1.5: 1 216 a.

veka sa nikdy nezavíši, nikdy sa úspešne a úplne nedokona. A žiaden zo základných aspektov blaha človeka sa nikdy úplne neuskutoční ani nezavíši. Základná hodnota nie je na konci rozhodnutia, činnosti či života človeka, ako zvyčajne býva na konci fyzického výkonu jeho kulminácia a na konci určitého procesu jeho cieľ. Preto sú v tomto prípade slová „snaha“ a „uskutočnenie“ pre svoje konotácie skôr zavádzajúce a je vhodné povedať, že človek *má* na základných hodnotách účasť: pozri III.3. Keď má na nich človek účasť tak, ako sa rozhodne, dúfa nielen v slasť z úspešne zavŕšeného fyzického výkonu a uspokojenie z úspešne vykonaných projektov, ale aj v „blazenosť“ v hlbšom, menej obvyklom zmysle tohto slova, ktorý zhruba označuje plnosť života, určitý rozvoj osoby a zmysluplnosť jej existencie.

Zážitok z objavu („Heureka!“), tvorivej hry či prežitia nebezpečenstva sú príjemné, uspokojivé a hodnotné, no tieto zážitky chceme práve preto, že chceme uskutočniť tento objav, tvoriť či „prežiť“. V konečnom dôsledku nám ide o poznanie, o významne štruktúrované a náročné výkony (a o ich vykonávanie), o krásnu formu (a jej oceňovanie), o priateľstvo (a priateľenie sa), o slobodu, sebausmerňovanie, integritu a autencitu a (ak niečo také je) o transcendentný pôvod, základ a cieľ všetkého (a o to byť s ním v súlade). Ak sa pri nich dostavuje slasť, tento zážitok je jedným z aspektov ich skutočnosti ako ľudských dobier, na ktorých človek nemá plnú účasť, kým nezakusuje ich dobrotu ako takú. No účasť na základných dobrách, ktorá je emocionálne chladná a nedáva subjektívne uspokojenie, je i tak sama osebe dobrá a zmysluplná.

Preto sa praktické princípy, ktoré vedú človeka k účasti na základných formách dobra prostredníctvom prakticky inteligentných rozhodnutí a slobodných činov a ktoré ho robia tým,

kým je a má byť, nazývajú v západnej filozofickej tradícii prvými princípmi prirodzeného zákona: dávajú nám náčrt všetkého, čo by človek mohol rozumne chcieť robiť, mať a byť.

POZNÁMKY

IV.1

Zoznamy základných tendencií, hodnôt či vlastností ľudskej prirodzenosti... Thomas E. Davitt, „*The Basic Values in Law: A Study of the Ethical Implications of Psychology and Anthropology*“ (Základné hodnoty v práve: štúdia o eticko-právnych dôsledkoch psychológie a antropológie, 1968) 58 *Trans. Amer. Phil. Soc.* (NS), 5. časť robí prieskum antropologickej, psychologickej a filozofickej literatúry a zhrňa: „Podľa niektorých je len jeden základný pud, ktorý sa týka buď sexu, ekonomiky, vôle k moci alebo skúmania. Podľa niektorých sú dva pudy, krmenie a plodenie. Podľa niektorých sú tri pudy, sebazáchova, reprodukcia a družnosť alebo krmenie, plodenie a skúmanie. Podľa iných sú štyri základné pudy, hlad, smäd, sex a snaha o fyzické blaho; alebo sebaudržanie, sebazvečnenie, sebauspokojenie a náboženstvo; alebo sebazáchova, prokreácia, organizovaná spolupráca a náboženstvo; alebo pudové, aktívne, estetické a emocionálne; alebo vyhýbať sa zraneniu, udržiavanie, reprodukcia a kreativita; alebo sebazáchova, výživa, sex a družnosť. Podľa ďalších je päť základných pudov, ktoré sú hierarchicky usporiadané, menovite fyzická stránka, bezpečnosť, láska, úcta a sebaaktualizácia... Ešte iní, ktorí dávajú pudy do vzťahu s hodnotami, uvádzajú až dvanásť pudov a štrnásť hodnôt“ (s. 13 – 14, kde Davitt uvádza bibliografické odkazy, kritiku i svoj vlastný zoznam).

Univerzálne uznávané hodnoty... Prieskumy antropologických dôkazov zo strany filozofov a svedectvo všeobecných antropológov obsahujú nasledovné (pričom každý z nich tvrdí, že hodnoty a normy spomínané v tejto podkapitole sú univerzálne alebo prakticky univerzálne): E. Westermarck, *Ethical Relativity* (Etická relativita, Londýn:

1932), VII. kap. (Westermarck obhajoval etický relativizmus, no zisťti, že všetky dôležité „rozieli v morálnych názoroch“ medzi „divokými ľuďmi“ a „civilizovanými národmi“ „závisia od poznania alebo nepoznania faktorov, od špecifických náboženských alebo poverčivých presvedčení, od rozličného stupňa reflexie, od rozličných životných podmienok či od iných vonkajších okolností“, (s. 196) s výnimkou rozdielných názorov ohľadne rozsahu osôb, voči ktorým môže byť morálna povinnosť); Alexander MacBeath, *Experiments in Living: A Study of the Nature and Foundations of Ethics or Morals in the Light of Recent Work in Social Anthropology* (Experimenty v živote: štúdia povahy a základov etiky alebo morálky vo svetle najnovej práce v sociálnej antropológii, Londýn: 1952); Morris Ginsberg, *On the Diversity of Morals* (Rozličnosť morálky, Londýn: 1956) VII. a VIII. kap.; M. Edel a A. Edel, *Anthropology and Ethics* (Antropológia a etika, Springfield: 1959). Najpodrobnejšiu bibliografiu pozri in Richard H. Beis, „Some Contributions of Anthropology to Ethics“ (Niekoľko príspevkov antropológie k etike, 1964) 28 *Thomist* (Tomista) s. 174 a Davitt, „The Basic Values in Law“.

IV.2

Základné formy dobra pre nás... Mój výklad sa v podstate podobá na G. Grisez a R. Shaw, Beyond the New Morality: The Responsibilities of Freedom (Notre Dame a Londýn: 1974), 7. kap. Pozri aj (i) zoznam zostavený z filozofických výkladov o „druhoch vecí, po ktorých je rozumné túžiť pre ne samé“ in W. K. Frankena, *Ethics* (Etika, New Jersey, 2. vyd.: 1973), s. 87 – 8; (ii) psychologický výklad A. H. Maslowa o základných ľudských potrebách in *Motivation and Personality* (Motivácia a osobnosť, New York: 1954), s. 80 – 106; (iii) názvy kapitól v Robert H. Lowrie, *An Introduction to Cultural Anthropology* (Úvod do kultúrnej antropológie, Londýn: 1934) Morris Ginsberg, „Basic Needs and Moral Ideals“ (Základné potreby a morálne ideály) in *The Diversity of Morals* (Rozličnosť morálky), 7. kap. uvádza krašší zoznam, no analyzuje vzťah medzi samozrejmi hodnotami („ideálmi“) a im zodpovedajúcimi sklonmi („potrebami“) podobným

spôsobom, ako to robím ja. Porov. Akvinského dosť podobné a krátke no výslovné otvorené zoznamy: S. T. I – II q. 10 a. 1 c; q. 94 a. 2 c

Hra ako základný aspekt ľudského blaha... Pozri Johan Huizinga, Homo ludens: A Study of the Play-Element in Culture (Štúdia o prvku hry v kultúre [1938] Londýn: 1949; mäkká väzba 1970); Josef Pieper, *Leisure, the Basis of Culture* (Voľný čas, základ kultúry, Londýn 1952); Hugo Rahner, *Man at Play* (Hrajúci sa človek [1949] Londýn: 1965). Huizinga, *Homo ludens* na s. 32 hovorí: „Keď zhrnieme formálne charakteristiky hry, môžeme ju nazvať slobodnou činnosťou, ktorá úplne vedome stojí mimo „bežného“ života ako „nevážna“, no zároveň hráca intenzívne a úplne pohlcuje. Je to činnosť, ktorá sa nespája so žiadnym materiálным záujmom a nemožno vďaka nej dôjsť k žiadnemu zisku. Postupuje vo svojich vlastných hraniciach času a priestoru podľa pevne daných pravidiel a disciplinovaným spôsobom...“ Pripomienku toho, že každý prvok tejto definície nemusíme nájsť doslovne v každom prípade toho, čo nazývame hrami, pozri v L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations* (Filozofické skúmania, Londýn 1953), s. 66 – 71, 75, 83 – 4.

Hra pri príprave právnych predpisov... Pozri pekné príklady zo starofrizkeho a staroislandského práva citované in Huizinga, Homo ludens (vyd. z r. 1970) s. 149 – 51.

Estetický zážitok... Diskusiu a citáty pozri ďalej in Finnis, „Reason and Passion: The Constitutional Dialectic of Free Speech and Obscenity“ (Rozum a vášeň: ústavná dialektika slobody slova a pornografie, 1967) 116 *U. Pa. L. Rev.* s. 222 na s. 232 – 7 [CEJF I.17 s. 286 – 91].

Praktická inteligencia je základnou formou dobra, ktoré treba pestovať... Pozri Akvinský, S. T. q. 94 a. 3 c; De Veritate q. 16 a. 1 ad 9. Grisez a Shaw, Beyond the New Morality, s. 67 – 8 tu hovoria radšej o dvoch základných ľudských cieľoch, ktoré označujú ako „integrata“ a „autenticita“.

„Náboženstvo“ ako základná forma ľudského dobra... Pri používaní tohto označenia nasledujem Griseza, no uvedomujem si, že „náboženstvo“ nie je analytickým pojmom ničoho, ale konkrétnou reakciou na určité problémy v rímskom pododdelení ekumenicko-ríšskej spoločnosti¹. Eric Voegelin, *Order and History* (Poriadok a dejiny) 4. zv. *The Ecumenic Age* (Ekumenický vek, Baton Rouge: 1974), s. 45; porov. aj tamže 1. zv. *Israel and Revelation* (Izrael a zjavenie, 1956), s. 288 č. 47 a 376. Pozri Cicero, *De natura deorum* I, 2 – 4, II, 70 – 2, a jeho analýzu in Voegelin, *Order and History*, 4. zv. s. 44 – 5. O univerzálności (i) hľadania posledných vysvetlení všeobecného poriadku vecí, ako i ľudského života a ľudských dejín a (ii) pokusu uviesť ľudské záležitosti do súladu, či už skutočného alebo rituálneho, so zdanom týchto vysvetlení, pozri napr. Davitt, „*The Basic Values in Law*“, s. 70 – 4, ktorý cituje množstvo potvrdení tejto univerzality zo strany antropológov, napr. Ruth Benedictová, „*Religion*“ (Náboženstvo) in F. Boas (ed.) *General Anthropology* (Všeobecná antropológia, Boston: 1938), s. 628.

IV.3

*Poveš síce nie je len obyčajným „prostriedkom“, no nie je ani základným cieľom či základnou hodnotou... Dobrý stručný výklad klasického rozboru hodnoty povesti podáva Henry B. Veath, *Rational Man* (Rozumný človek, Bloomington, Indiana: 1962), s. 60 – 1, ktorý ukazuje, že povesť má hodnotu len ako znak ubezpečujúci o reálnych úspechoch či kvalitách človeka (meraných základnými hodnotami). Inteligentná starosť o vlastnú povesť je v skutočnosti veľmi zložitým a husťm tkanivom aspektov záujmu človeka o pravdu, záujmu byť v súlade s inými osobami a záujmu o praktickú rozumnosť (autentického uskutočnenia svojich základných záujmov).*

V. ZÁKLADNÉ POŽIADAVKY PRAKTICKEJ ROZUMNOSTI

V.1 Dobro praktickej rozumnosti štruktúruje našu snahu o dobrá

Nie je dôvod pochybovať, že každý zo základných aspektov ľudského blaha stojí za to, aby sme sa ho snažili realizovať. Takýchto základných foriem ľudského dobra je však mnoho; ja som ich identifikoval sedem. Na každej z nich sa dá mať účasť a dá sa podporovať nevyčerpatelným množstvom rozličných spôsobov a s nevyčerpatelným množstvom rozličných kombinácií v dôraze, sústredenosti a špecializácii. Dôsledná účasť na ktorejkoľvek základnej hodnote si vyžaduje zručnosť či aspoň hlboký osobný záväzok. Život je však krátky.

Keď sa teda pred nami odkryje horizont priťažlivých možností, naše uchopenie základných hodnôt nerieši, ale vytvára problém pre inteligentné rozhodnutie: čo máme robiť? Čo môžeme nechať tak? Čo nemáme robiť? Z abstraktného pohľadu nemáme dôvod nezohľadňovať niektoré základné dobro. Máme však dobrý dôvod vyberať si osobné záväzky, projekty a činnosti, hoci vieme, že výber mnohé alternatívne rozumné či možné záväzky, projekty či činnosti prakticky vylučuje.

Máme teda na výber medzi osobným záväzkom sústrediť sa na jednu hodnotu (napríklad teoretickú pravdu) a záväzkom voči iným, medzi jedným inteligentným a rozumným projektom (napríklad pochopiť túto knihu) a inými vhodnými pro-